

Przegląd Prawno-Ekonomiczny

REVIEW OF LAW, BUSINESS & ECONOMICS

styczeń-luty-marzec

Nr 42
(1/2018)

WYDZIAŁ ZAMIEJSKOWY
PRAWA I NAUK
O SPOŁECZEŃSTWIE | **KUL**

WYDAWCA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II | Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Społeczeństwie
w Stalowej Woli

ADRES REDAKCJI

Redakcja „Przeglądu Prawno-Ekonomicznego” | 37-450 Stalowa Wola, ul. Ofiar Katynia 6a |
e-mail: ppe@kul.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

dr Artur Lis – redaktor naczelny (editor-in-chief) | dr David W. Lutz (Holy Cross College w Notre Dame, USA) | dr Dariusz Żak – zastępcy redaktora naczelnego (associate editors) | dr hab. Grzegorz Wolak – sekretarz redakcji (administrative editor) | dr hab. Piotr T. Nowakowski – redaktor ds. międzynarodowych (international editor) | dr Filip Ciepły, dr Isaac Desta (Holy Cross College w Notre Dame, USA), dr Dorota Tokarska, dr Dominik Tyrawa, dr Timothy Wright (Holy Cross College w Notre Dame, USA) – redaktorzy tematyczni (subject editors) | dr Piotr Pomorski – redaktor statystyczny (statistical editor) | mgr Agnieszka Lis – redaktor językowy polskojęzyczny (Polish-language editor) | mgr Tomasz Deptuła (USA) – redaktor językowy anglojęzyczny (English-language editor) | prof. dr hab. Nikolaï Gołowaty (UKRAINA) – redaktor językowy rosyjskojęzyczny | dr Judyta Przyłuska-Schmitt – redaktor konsultant (consulting editor) | mgr Rafał Podlesny – redaktor techniczny (layout editor)

RADA NAUKOWA

ks. prof. dr hab. Antoni DĘBIŃSKI (Rektor KUL Lublin) | prof. dr hab. Thomas BURZYCKI (Holy Cross College w Notre Dame, USA) | prof. dr hab. Wiktor CZEPURKO (Ukraina) | dr hab. Leszek CWIKAŁA (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Czesław DEPTUŁA (KUL Lublin) | dr hab. Marzena DYJAKOWSKA (KUL Lublin) | abp. prof. dr hab. Andrzej DZIĘGA (Szczecin) | dr hab. Krzysztof GRZEGORCZYK (Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu) | nadkom. dr Dominik HRYSZKIEWICZ (Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie) | prof. dr hab. Aleks JULDASZEW (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | prof. dr hab. Marian KOZACZKA (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Andrzej KUCZUMOW (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Pantelis KYRMIZOGLU (Alexander TEI of Thessaloniki, Greece) | dr hab. Antoni MAGDOŃ (KUL Stalowa Wola) | ks. prof. dr hab. Henryk MISZTAŁ (KUL Lublin) | prof. dr hab. Wojciech NASIEROWSKI (University of New Brunswick) | prof. dr hab. Jurij PACZKOWSKI (Ukraina) | prof. dr hab. Pylyp PYLYPENKO (Ukraina) | prof. dr hab. Anton STASCH (European Akademy of Technology & Management, Oedheim Niemcy) | prof. dr hab. Tomasz WIELICKI (California State University, Fresno) | ks. dr hab. Krzysztof WARCHAŁOWSKI (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

RECENZENCI ZEWNĘTRZNI

dr hab. Leszek BIELECKI (Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych w Kielcach) | dr Walentyn GOŁOWCZENKO (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | dr hab. Mirosław KARPIUK (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) | dr Barbara Lubas (Nadbużańska Szkoła Wyższa w Siemiatyczach) | prof. dr hab. Oleksander MEREŻKO (Ukraina) | dr Kiril MURAWIEW (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | dr Łukasz Jerzy PIKULA (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) | ks. dr hab. Tomasz RAKOCZY (Uniwersytet Zielonogórski) | dr hab. Krystyna ROSŁANOWSKA-PLICHCIŃSKA (Wyższa Szkoła Zarządzania i Ekologii w Warszawie) | dr hab. Piotr RYGUŁA (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) | dr hab. Romuald SZEREMIETIEW (Akademia Obrony Narodowej) | prof. dr hab. Jerzy Tomasz SZKUTNIK (Politechnika Częstochowska) | prof. dr hab. Dariusz SZPOPER (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) | dr hab. Andrzej SZYMAŃSKI (Uniwersytet Opolski) | dr Agnieszka OGRODNIK-KALITA (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie)

DRUK I OPRAWA

VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI | ul. Ks. Witolda 7-9, 71-063 Szczecin | tel. 91 812 09 08 | e-mail: druk@volumina.pl

ISSN 1898-2166 | Nakład 300 egz.

Spis treści

Artykuły

ANDRZEJ MARIAN ŚWIĄTKOWSKI *Specyficzne pojmowanie badań i metod empirycznych w prawie pracy* | 9

ANDRZEJ SZYMAŃSKI *Gdy bezprawie było prawem. Kilka przykładów dyskryminacji ludzi wierzących w Polsce Ludowej* | 39

ZBIGNIEW KLIMIUK *Metody i formy popierania polskiego eksportu w okresie międzywojennym. Bezpośrednie formy popierania eksportu (część II)* | 61

EDYTA SOKALSKA *Policentryzm jako strukturalna podstawa amerykańskiego federalizmu w recepcji Vincenta Ostroma* | 85

TOMASZ RAKOCZY *Struktury prawne i organizacyjne Kościołów Ewangelickich w zakresie środków społecznego przekazu* | 100

GRZEGORZ WOLAK *O pojęciu uprawnionego w rozumieniu art. 6 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów* | 116

ANNA WOLSKA-BAGIŃSKA *Ekonomiczno-prawne aspekty upadłości konsumenckiej* | 145

BARTOSZ BACIA, PATRYK TOPOROWSKI *Instrument wielostronny MLI – nowa era w międzynarodowym prawie podatkowym* | 159

MAŁGORZATA CHROSTOWSKA *Zagrożenie utraty stabilności systemu finansów publicznych - system ochrony zdrowia w zestawieniu ze starzejącym się społeczeństwem* | 182

MICHAŁ GRUDECKI *Kilka słów o racjonalnym przestępcy w świetle wybranych nowelizacji Kodeksu karnego z lat 2015 – 2017* | 198

AGATA BARAN *Rozwój regulacji dotyczących migracji zarobkowej w Polsce w okresie międzywojennym* | 213

TOMASZ GUZIK *Ocena instytucji ekstradycji z perspektywy ekonomicznej analizy prawa* | 240

KATARZYNA SICZEK *Strasburskie standardy rzetelnego przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych na przykładzie skarg wniesionych przeciwko Polsce* | 256

ADRIAN ROMKOWSKI *Przepisy karne ustawy o ochronie danych osobowych z dnia 29 sierpnia 1997 r. w kontekście standardów ochrony danych osobowych w rozporządzeniu GDPR (RODO) z dnia 27 kwietnia 2016 r.* | 268

MARLENA STRADOMSKA, TOMASZ SŁAPCZYŃSKI *Przymusowe leczenie osób chorych psychicznie i uzależnionych - perspektywa prawno-psychologiczna* | 307

BARTŁOMIJ BIGA *Ekonomiczna analiza patentu w trzech wymiarach* | 323

Glosa

SŁAWOMIR ZWOLAK *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 6 lipca 2017 r., II OSK 2766/15* | 340

Contents

Articles

ANDRZEJ MARIAN ŚWIĄTKOWSKI *Distinctive concept of empirical research orientations and methods in labour law* | 9

ANDRZEJ SZYMAŃSKI *When lawlessness became law. A few examples of the discrimination of the people believing in the Polish People's Republic* | 39

ZBIGNIEW KLIMIUK *Methods and forms of promoting Polish exports in the interwar period. Direct actions aimed at expanding the country's exports (part II)* | 61

EDYTA SOKALSKA *Polycentrism as the structural basis for American federalism in the reception of Vincent Ostrom* | 85

TOMASZ RAKOCZY *Legal and organization structures of Evangelical Churches in the area of means of social communication* | 100

GRZEGORZ WOLAK *About the Notion of Entitled Party within Article 6 of the Act of 18 October 2006 on Liquidation of Unclaimed Deposits* | 116

ANNA WOLSKA-BAGIŃSKA *Economic and legal aspects of personal bankructcy* | 145

BARTOSZ BACIA, PATRYK TOPOROWSKI *MLI: the new era in international tax law* | 159

MAŁGORZATA CHROSTOWSKA *The risk of the loss of the stability of the public finance system - health care system in correlation with the aging society* | 182

MICHAŁ GRUDECKI *A few words about the rational offender in the light of selected amendments of the Polish Penal Code from 2015-2017* | 198

AGATA BARAN *Development of the legislation on labour migration in Poland during the interwar period* | 213

TOMASZ GUZIK *The Evaluation of Extradiction from the perspective of Economic Analysis of Law* | 240

KATARZYNA SICZEK *Strasbourg's fair trial standards regarding proceedings with examination of aggrieved minor by the example of applications against Poland* | 256

ADRIAN ROMKOWSKI *Criminal infringements of the ustawa o ochronie danych osobowych 1997 in the perspective of personal data protection standards of the General Data Protection Regulation 2016* | 268

MARLENA STRADOMSKA, TOMASZ SŁAPCZYŃSKI *Forced treatment of people who suffer from mental disorders and addicted person in legal-psychological perspective* | 307

BARTŁOMIEJ BIGA *The Economic Analysis of Patent in Three Dimensions* | 323

Gloss

SŁAWOMIR ZWOLAK *Gloss to the judgment of the Supreme Administrative Court of 6 July 2017 file ref. II OSK 2766/15* | 340

Andrzej Szymański

Gdy bezprawie było prawem. Kilka przykładów dyskryminacji ludzi wierzących w Polsce Ludowej

When lawlessness became law. A few examples of the discrimination of the people believing in the Polish People's Republic

Wprowadzenie

Nie jest już chyba dla nikogo tajemnicą, że rządzący w Polsce po roku 1945 ateistyczny reżim jako jeden z wyznaczników swojej działalności przyjął tezę o negatywnym wpływie religii na życie społeczne¹. Prosta konsekwencją tego faktu było uznanie Kościoła katolickiego (oraz w nieco mniejszej skali innych związków wyznaniowych – uznawanych za „przeciwagę” dla kościoła dominującego) za zbiorowego „wroga ludu”². Wynikało to z tego, że kierownictwo rządzącej krajem partii realizowało nakazy Kremla, czyniąc z Polski państwo wasalne, o pozornej jedynie niezależności, także – a może przede wszystkim – w sferze ideowej. „Polska partia komunistyczna - co (...) jest truizmem - sprawowała w kraju rządy za pomocą rozbudowanego aparatu represji, instrumentalizując instytucje władzy”³. Skrajnie zinstrumentalizowano także prawo, czyniąc zeń

---

¹ P. Stanisławski, *Rola przepisów regulujących ubezpieczenie społeczne duchownych w realizacji polityki wyznaniowej państwa w latach 1945 – 1989*, (w:) A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon (red.), *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26 – 28 października 2004)*, Lublin 2005, s. 284.

² Kościół katolicki został uznany za wroga klasowego np. podczas plenum KC PZPR, odbywającego się w dniach 13 – 14 kwietnia 1947 r. Zob. J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945-1950)*, Warszawa 1997, s. 151.

³ F. Musiał, „Sprawiedliwość” w służbie reżimu. *Instrumentalizacja sądów i prawa w Polsce „ludowej”*, <http://www.omp.org.pl/stareomp/indexe2oe.php?module=subjects&func=view-page&pageid=361>, dostęp 13 stycznia 2017 r.

skuteczny instrument uprawiania polityki⁴, w tym narzędzie służące do dyskryminacji osób wierzących oraz całych wspólnot wyznaniowych. Jak pisał Andrzej Czochara: „Stosunki państwowo – kościelne w Polsce w okresie PRL-u należały do najbardziej spatologizowanych dziedzin życia polityczno – społecznego. W okresie tym uległy bowiem istotnym zafałszowaniom demokratyczne ze swej istoty zasady wolności sumienia i wyznania, rozdziału Kościoła od Państwa czy świeckości państwa”⁵.

Ideologiczna walka z religią w Polsce Ludowej prowadzona była z wykorzystaniem prawa oraz działań pozaprawnych, często sprzecznych nawet z normami promulgowanymi przez władze komunistyczne. Niemalą rolę odgrywał w tych działaniach Urząd do Spraw Wyznań i jego agendy terenowe⁶. Jest to bardzo wyraźnie widoczne w opisywanych niżej przypadkach. Te zaś zostały dobrane według pewnego klucza. Intencją autora było bowiem ukazanie uwikłania władz Polski Ludowej w walkę z ludźmi wiary na poziomie „podstawowym”. W artykule nie opisano spraw głośnych, lecz szerzej nieznane zmagania niewielkich grup lub nawet jednostek, będących na pozycji przegranej, nie mających raczej żadnych szans w konfrontacji z machiną komunistycznego państwa. I rzeczywiście, ponosili widoczną porażkę. Jednak zwycięstwo moralne było po ich stronie.

Boże Ciało w Sadlinkach

W święto Bożego Ciała 1962 r. we wsi Sadlinki koło Kwidzyna, kierownik miejscowej szkoły nakazał stawić się w budynku szkolnym wszystkim uczniom o godz. 10.30 w celu odebrania świadectw. Dzieciom oznajmiono, że to dziecko, które nie przyjdzie, świadectwa w terminie późniejszym nie otrzyma. Niektóre dzieci straszono ponadto brakiem promocji do następnej klasy⁷. W piśmie, którego kopia oczywiście trafiła na biurko urzędników, być może jeszcze wcześniej, niż dotarło ono do adresata, którym był ordynariusz diecezji warmińskiej,

⁴ P. Kładczyński, *Prawo jako narzędzie represji w Polsce Ludowej (1944 – 1956)*, Warszawa 2004, s. 9.

⁵ A. Czochara, *Stosunki państwowo – kościelne. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1993, s. 4.

⁶ H. Misztal, A. Mezglewski, *Zakres kompetencji, styl działania i cele Urzędu do Spraw Wyznań*, (w:) A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon (red.), *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26 – 28 października 2004)*, Lublin 2005, s. 33.

⁷ Kopia pisma ks. Zenona Szerle, wikariusza – ekspozyta w Sadlinkach, do ordynariusza warmińskiego, biskupa Tomasza Wilczyńskiego z 24 czerwca 1962 r., bez numeru, IPN Gd 299/26, k. 34.

ks. Zenon Szerle, odważny wikariusz – ekspozyt z Sadlinek ujawnił nazwiska świadków, „którzy mogą w każdej chwili nawet przed sądem zeznać, że dotąd mimo ich starań o otrzymanie świadectw dla dzieci, tych świadectw nie otrzymali Bakhaus, Czarniecki, Gierata, Krzemiński, Szablewski. Te fakty są publicznie znane i każdy ojciec, który ma dziecko w szkole, może je poświadczyć”⁸.

W Sadlinkach świąteczna Msza św. odprawiana była o godz. 11.00. Zdarzył się przypadek, że dziecko poszło na procesję, a ojciec po odbiór świadectwa. Dokumentu jednak nie wydano, gdyż zdaniem kierownika szkoły uczeń powinien sam odbierać swoje świadectwo. Szykany tego typu dotknęły kilkoro dzieci. Uczniowie ostatniej, siódmej klasy nie mogli w terminie złożyć dokumentów do wybranych szkół ponadpodstawowych, ich plany na przyszłość były zagrożone z powodu uczestnictwa w obchodach kościelnych⁹, w oficjalnie uznawanym przez państwo wolnym dniu świątecznym¹⁰.

Stanowczy protest w tej sprawie złożył ordynariusz diecezji warmińskiej¹¹, ks. bp dr Tomasz Wilczyński¹². W swym piśmie do Piotra Stolarka, Przewodniczącego Prezydium WRN w Gdańsku zwracał on uwagę, że „tak starsi, jak i dzieci mają prawo w tym dniu do świętowania. Nie musi świętować w dniu Bożego Ciała kierownik szkoły w Sadlinkach, ale nie wolno mu chyba innych zmuszać do zajęć szkolnych w tym dniu, a tym bardziej samowolnie wymierzać kary tym, którzy biorą udział w uroczystościach religijnych (...). Ciśnie się pytanie, czy Kuratorium Szkolne Gdańskie uważa owego kierownika za odpowiedniego wychowawcę dla małych dzieci szkolnych, jeżeli zamiast wychowywać, prowokuje wierzące dzieci wierzących rodziców w Sadlinkach?” Protest kończą słowa: „O nic nie proszę Pana Przewodniczącego, tylko przesyłam do wiadomości opis samego faktu”. W odręcznym dopisku na dokumencie P. Stolarek zaleca wezwanie do PWRN ks. Szerle, wikariusza – ekspozyta z Sadlinek, który zawiadomił biskupa o zajściu i przeprowadzenie z nim „rozmowy wychowawczej”¹³.

---

⁸ Pismo ks. Zenona Szerle do ordynariusza warmińskiego z 24 czerwca 2016 r., bez numeru, tamże, k. 35.

⁹ Tamże.

¹⁰ Zob. art. 1 pkt. 1 lit. h). ustawy z dnia 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy, Dz. U. z 1951, Nr 4, poz. 28.

¹¹ „Bp Tomasz Wilczyński dekretem Prymasa Polski z dnia 1 grudnia 1956 r. został mianowany ordynariuszem diecezji warmińskiej jako delegat specjalny z pełną władzą biskupa rezydencjalnego”, https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Wilczy%C5%84ski, dostęp 2 listopada 2016 r. Zob. także <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bwilcz.html>, dostęp 2 listopada 2016 r.

¹² Pismo ordynariusza olsztyńskiego do Piotra Stolarka, przewodniczącego PWRN w Gdańsku z 25 czerwca 1962 r., (L. dz. 1891/62), tamże, k. 33.

¹³ Tamże.

W dniu 30 czerwca 1962 r. Józef Mazur, urzędnik prawdopodobnie PWRN w Gdańsku spisał notatkę służbową, w której czytamy, m. in.:

„Zgodnie z zarządzeniem Ministra Oświaty zakończenie roku szkolnego 1961/62 w szkołach podstawowych zostało ustalone: dla klas VII na 20. VI. br., a dla pozostałych klas na 23. VI. br. Kierownik szkoły w Sadlinkach – tow. Ratkowski – za zezwoleniem Inspektoratu Oświaty w Kwidzynie postanowił wykorzystać dzień wolny od zajęć 21. VI. br. na zorganizowanie zakończenia roku szkolnego z uwagi na to, że szkoła w Sadlinkach w okresie wakacyjnym jest obiektem kolonijnym, w którym z dniem 28. VI. br. zorganizowano kolonie dla dzieci pracowników „Zamechu” z Elbląga, co pociągało za sobą konieczność przeprowadzenia pilnych prac remontowych w budynku szkolnym w skróconym terminie – remont rozpoczęto w wolnych od nauki pomieszczeniach już dnia 19. VI. br.

Uroczyste zakończenie roku szkolnego w Sadlinkach odbyło się więc z powyższych względów dnia 21. VI. br. o godz. 10.30 i w tym czasie uczniowie tej szkoły otrzymali swoje świadectwa. Na ogólną liczbę 224 dzieci uczęszczających do szkoły dnia 21. VI. br. po świadectwa zgłosiło się ok. 190 dzieci. Kierownik szkoły tow. Ratkowski ogłosił, że dzieci które w tym czasie nie pobrały swoich świadectw, mogą je otrzymać dnia 1. IX. br., a więc w dniu rozpoczęcia nowego roku szkolnego. Wyjątek stanowią jedynie mogą absolwenci szkoły (...), którzy zamierzają kontynuować naukę w innych szkołach oraz dzieci, które zmieniają miejsce zamieszkania¹⁴. Uzasadnieniem takiego zarządzenia miał być fakt, że kierownik szkoły nazajutrz rozpoczynał urlop wypoczynkowy, czyli nie był w tym czasie zobowiązany do załatwiania spraw służbowych. W piśmie wskazano nazwiska ojców protestujących przeciwko dyskryminacji swych dzieci oraz wskazano, że rodzice tych dzieci rekrutują się „spośród kolejarzy oraz miejscowych rolników”¹⁵.

Następnie rozpoczęto planowanie i organizowanie represji, które miały dotknąć niepokornych. „Uzgodniono z z-cą KP MP (komendanta powiatowego Milicji Obywatelskiej- AS) tow. Anastaziakiem, że organy MO przeprowadzą nieoficjalnie bliższe rozeznanie wśród tych rodziców i w razie potrzeby zastosują pewne represje w stosunku do najbardziej znanych aktywistów klerykałnych (kary grzywny za naruszenie przepisów ppoż., san - epid. itp.).

¹⁴ Notatka służbowa autorstwa st. insp. Józefa Mazura z Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Gdańsku z 30 czerwca 1962 r., bez numeru, tamże, k. 36.

¹⁵ Tamże.

Odnośnie wikariusza – ekspozyta kościoła w Sadlinkach, ks. Zenona Szerle ustalono, że:

- a) nie zorganizował procesji ulicznej w dniu Bożego Ciała zgodnie z decyzją PPRN wydaną proboszczowi parafii Nebrowo Wielkie (któremu podlega). Procesji takiej nie zorganizował również w ub. roku;
- b) trzy punkty katechetyczne prowadzone przez niego zostały zgłoszone w Inspektoracie Oświaty PPRN przez proboszcza parafii Nebrowo Wielkie;
- c) żadnych zadłużeń podatkowych wobec skarbu Państwa nie posiada,
- d) formalnie podporządkowuje się ściśle także innym zarządzeniom władz państwowych¹⁶.

Trudno było zatem zaatakować księdza frontalnie. Konieczna była pomoc Wydziału ds. Spraw Wyznań, który zalecił następujący modus operandi w sprawie: „1. Pismo Kurii biskupiej (...) pozostawić bez odpowiedzi. Zarzuty zawarte w przesłanej korespondencji nie znajdują żadnego uzasadnienia, a poza tym strona nie wnosi pretensji odnośnie nadania dalszego biegu sprawie, traktując swoje pismo jedynie jako informację. 2. Z powodów wyszczególnionych w treści niniejszej notatki, jak również dla utrzymania autorytetu kierownika szkoły w Sadlinkach nie istnieje potrzeba zmiany jego decyzji odnośnie wydania nieodebranych świadectw dopiero w dniu 1. IX. br. 3. Celem uniknięcia niepotrzebnego i szkodliwego rozgłosu w niniejszej sprawie nie jest wskazane przeprowadzenie na ten temat dalszego oficjalnego dochodzenia, jak również rozmów z ks. Szerle oraz z prob. parafii Nebrowo Wielkie – ks. Woźniakiem. 4. Wskazane jest bliższe zainteresowanie się w sposób dyskretny przy pomocy organów MO księdzem Szerle oraz rodzicami, którzy stanowią aktyw klerykałny w Sadlinkach. 5. Skargę ks. Szerle do kurii biskupiej Wydział ds. Wyznań winien wykorzystać przy okazji załatwiania podobnych spraw z ks. Szerle, względnie z prob. parafii Nebrowo Wielkie – ks. Woźniakiem”¹⁷.

Na tym wyczerpuje się zespół akt dotyczących dyskryminacji osób wierzących w Sadlinkach. Dokumenty obnażają szczególną perfidję, złą wolę i arogancję władzy. Planowano także szykany wobec osób, które w żaden sposób nie naruszyły prawa, a jedynie usiłowały protestować przeciwko łamaniu obowiązujących norm. Ustawa z 18 stycznia 1951 r.¹⁸ o dniach wolnych od pracy uwzględniała w art. 1 pkt 1 lit. h) „dzień Bożego Ciała” jako dzień wolny. W tyższej się tej samej materii ustawie z dnia 16 listopada 1960 r.¹⁹ z katalogu dni wolnych od

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, k. 37.

¹⁸ Dz. U. 1951 nr 4 poz. 28.

¹⁹ Dz. U. 1960 nr 51 poz. 297.

pracy wykreślono Święto Trzech Króli i Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny (15 sierpnia), jednak święto Bożego Ciała pozostało. Zatem wyznaczenie przez kierownika szkoły w Sadlinkach wydawania świadectw w tym właśnie dniu, stanowiło jaskrawe złamanie omawianej ustawy. Oprócz tego, zmuszając dzieci do uczestnictwa w czynnościach szkolnych w czasie trwania Mszy świętej i procesji świątecznej, złamano art. 70 ust. 1 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanowiący, że „ (...) nie wolno zmuszać obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych”²⁰. Prawo łamano w poczuciu pełnej bezkarności, ze świadomością zupełnej bezbronności krzywdzonych ludzi. Rzecz można, śmiejąc im się w twarz.

„Nielegalna bursa” w Rumi

W dniu 30 czerwca 1955 r. Rada Pedagogiczna Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Rumi Janowie zwróciła się do Wydziału Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku z donosem na bursę prowadzoną przez o.o. salezjanów, w której mieszkali niektórzy z uczniów zespołu szkół²¹. Z opowieści mieszkańców bursy oraz ze sprawozdania komisji, w której uczestniczyła „przedstawicielka PWRN wizytator Szczepanko” wynikało, że „wychowanie w zakładzie salezjanów nie różni się niczym od średniowiecza”. Chłopcy mieli być karani fizycznie, stawiani do kąta, „pompowani”, zmuszani do „noszenia wody wiadrami, szorowania podłóg i ustępów”. Ponadto mieli być bici przez starszych kolegów na polecenie wychowawców oraz przez samych wychowawców. Jeden chłopiec, uderzony podczas jedzenia ponoć „wpadł do talerza z zupą”²². Opłaty były wysokie, a żywienia skąpe. Myszy rozkradały paczki żywnościowe, które otrzymywali mieszkańcy²³. W ramach „średniowiecznego” systemu wychowania mieli oni dwa razy w ciągu dnia uczestniczyć w „modłach kościelnych”. Rada pedagogiczna metody te „przyjęła z oburzeniem” oraz skierowała do Wydziału Oświaty PWRN w Gdańsku wniosek „wysunięty przez ob. Kułaka Michała”, w którym postulowała „zabranie wszystkich wychowanków szkoły z w/w zakładu i ulokowanie w szkołach posiadających internaty

²⁰ Zob. A. Ajnenkiel, *Konstytucje polskie 1791 – 1997*, Warszawa 2001, s. 309.

²¹ Odpis pisma Rady Pedagogicznej 11-letniej Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Licealnego w Rumi Janikowie do Wydziału Oświaty PWRN w Gdańsku z 30 czerwca 1955 r., bez numeru, AAN, UdSW, sygn. 21/149, k. 5.

²² Na marginesie odręczny dopisek: „I nie utonął!”

²³ Odręczny dopisek na marginesie: „A to złodzieje te myszy!”

państwowo, by młodzież ta mogła być naprawdę wychowywana w myśl założeń i wymagań Polski Ludowej”²⁴.

Wydział do Spraw Wyznań PWRN w Gdańsku skierował niebawem do UdSW pismo, w którym znalazło się „twórcze rozwinięcie” zarzutów pod adresem salezjańskiej placówki²⁵. Twierdzono więc, że księża „uprawiają homoseksualizm z powierzonymi im dziećmi, czego dowodem była rozprawa sądowa, w wyniku której wychowawca ks. Olek wyrokiem sądowym otrzymał 2 lata więzienia”, „część wychowanków (...) deprawuje się, ucieka (...) i dopuszcza się kradzieży”, kary cielesne stosowano za najbłahsze przewinienia, a wychowankowie byli – „w duchu klerykalnym” – przygotowywani „na przyszłych księży”. Wskutek czego bursę należało koniecznie zlikwidować, zgodnie z sugestiami Wydziału Oświaty PWRN²⁶.

W dniu 20 lipca 1955 r. tenże Wydział Oświaty PWRN w Gdańsku przedstawił sprawę Ministerstwu Oświaty, tym razem wskazując na niski poziom nauczania w zespole szkół w Rumi Janowie, czego powodem miało być uczęszczanie do tej placówki 40 wychowanków bursy (przedstawianej coraz częściej jako „dom dziecka”) oo. salezjanów. Wychowywani w „duchu idealistycznym” i „przeznaczni” w przyszłości na kapłanów, wywierali „ogromny, destrukcyjny, moralno – rozkładowy” wpływ na innych uczniów. Zaistniała zatem „konieczność oczyszczenia Liceum (z) tego niepożądanego i szkodliwego elementu”. Postulowano tym razem umieszczenie wychowanków w szkołach w miejscowościach, gdzie mieszkają ich rodzice²⁷.

W dniu 11 sierpnia 1955 r. Bronisław Sowa, kierownik Wydziału Oświaty PWRN w Gdańsku wystąpił do Ministerstwa Oświaty z formalnym wnioskiem²⁸ „o wyrażenie zgody na zlikwidowanie prywatnego internatu prowadzonego przez oo. salezjanów w Rumi pow. Wejherowo pod nazwą „Dom dziecka Towarzystwa Salezjańskiego”. Przedstawiono następujące motywy tego wniosku:

²⁴ Odpis pisma Rady Pedagogicznej 11 - letniej Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Licealnego w Rumi Janikowie do Wydziału Oświaty PWRN w Gdańsku z 30 czerwca 1955 r., bez numeru, AAN, UdSW, sygn. 21/149, k. 6.

²⁵ Pismo Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Gdańsku do UdSW, brak daty i numeru, tamże, k. 1.

²⁶ Tamże.

²⁷ Pismo Wydziału Oświaty PWRN w Gdańsku do Ministerstwa Oświaty z 20 lipca 1955 r. do Ministerstwa Oświaty (OSr-187/55/pof), poufne, tamże, k. 2. W piśmie wymieniono nazwiska i adresy domowe kilkudziesięciu uczniów, którzy mieliby zostać przeniesieni z bursy, aby umożliwić jej zamknięcie.

²⁸ Pismo Wydziału Oświaty PWRN w Gdańsku do Ministerstwa Oświaty z 11 sierpnia 1955 r. do Ministerstwa Oświaty, bez numeru, poufne, tamże, k. 3.

1. Internat jest faktycznie prywatnym domem dziecka, co potwierdza także treść pieczęci nagłówkowej, którą posługuje się placówka: „Dom Dziecka Towarzystwa Salezjańskiego Rumia k/ Gdyni tel.11 PKO XI 4662”. Internat ten nie posiada orzeczenia władzy szkolnej na otwarcie. Jako prywatny zakład wychowawczy podlega przepisom ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych (Dz. U. 1932 nr 33, poz. 343) i rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 czerwca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach i wychowawczych... (Dz. U. 1932 nr 50, poz. 473). Wobec tego powinien spełniać warunki zawarte w art. 2 cytowanej ustawy o prywatnych szkołach (...), a kierownik i wychowawcy – warunki przewidziane art. 6 powołanej ustawy²⁹. W „przeciwnym przypadku” Prezydium WRN – Wydział Oświaty „nie ma możliwości wypełnienia obowiązku wynikającego z § 1 rozporządzenia MWRiOP z dnia 7 czerwca 1932 r. Jako, iż uznano, że zakład salezjański w Rumi tych warunków nie wypełnił stwierdzono, że „istnieje on i działa nielegalnie. Wobec tego (...) wniosek o zezwolenie na zamknięcie jest w pełni uzasadniony”.
2. Sierot w zakładzie jest niewiele, większość podopiecznych ma rodziny, które są w stanie opłacać miesięczne czesne w wysokości 400 – 500 zł. Mimo to chłopcy otrzymują marne wyżywienie, zgniłe ziemniaki etc.

W kolejnych punktach pisma powtarzano znane już zarzuty niedostatecznej opieki, homoseksualizmu uprawianego rzekomo przez wychowawców i wychowanków, przygotowywania chłopców do stanu duchownego, „zastraszających” metod wychowawczych. Reasumując, Wydział Oświaty nalegał na „wyrządzenie zgody na zamknięcie” placówki zakonnej. Standardowy dopisek kończący pismo: „Powyższa sprawa została uzgodniona z Samodzielnym Referatem (ds.) Wyznań Prezydium WRN w Gdańsku oraz czynnikami politycznymi”³⁰.

---

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

Jako podstawę prawną likwidacji placówki salezjańskiej podano niewypełnienie wymogów określonych w art. 2³¹ i 6³² ustawy z 11 marca 1932 r., które jednak nie mogły stanowić podstawy do zamykania placówek wychowawczych, a jedynie wskazywały warunki ich tworzenia³³. Zapis co do „niemożności” wykonania przez Wydział Oświaty PWRN „obowiązku wynikającego z § 1 rozporządzenia MWRiOP z dnia 7 czerwca 1932 r.” jest niezrozumiały. W paragrafie tym bowiem wskazano rodzaje placówek, których dotyczą przepisy rozporządzenia oraz wyjaśnienie pojęcia „szkoła” oraz skonkretyzowanie definicji dyrektora placówki. Jest to zapis techniczny, coś na kształt słowniczka pojęć używanych w dalszej części tekstu. Nie ma tu mowy o żadnych obowiązkach³⁴. Taki zapis umieszczony w tekście pisma skierowanego do Ministerstwa Oświaty uznać chyba należy za pomyłkę. Na uwagę zasługują także trudności z określeniem charakteru placówki. Raz jest on bursą, potem internatem czy domem dziecka. Władze nie wiedziały zatem, co tak naprawdę chciały zlikwidować, jednak najwyraźniej nie było to dla nich żadną przeszkodą w ich destrukcyjnych działaniach.

³¹ Artykuł 2 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych brzmi: „(1) Obywatel polski może założyć szkołę (zakład) pod warunkiem: 1. przedłożenia statutu szkoły, ustalającego ustrój wewnętrzny szkoły, język nauczania i program, nazwę oraz stosunek właściciela (ki) do dyrektora (ki) kierownika (czki) i nauczycieli (ek); rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego określi wymagania, jakim odpowiadać winien statut,

2. zapewnienia szkole odpowiedniego lokalu i wyposażenia w urządzenia i pomoce naukowe, 3. wykazania, że środki utrzymania szkoły będą wystarczające,

4. przedłożenia pisemnego stwierdzenia właściwych władz państwowych, że ubiegający się o nie zachowywał się nienagannie pod względem moralności oraz w stosunku do Państwa.

(2) Orzeczenie oznaczonej przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego władzy szkolnej stwierdza, czy powyższe warunki zostały spełnione.

(3) Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w wyjątkowych przypadkach może zezwolić na założenie szkoły osobie, nie posiadającej obywatelstwa polskiego.

(4) Po uzyskaniu orzeczenia, stwierdzającego spełnienie powyższych warunków, założyciel (ka) może szkołę otworzyć. O ile w ciągu 3 miesięcy do chwili wniesienia podania założyciel (ka) nie otrzyma odpowiedzi, ma prawo szkołę otworzyć.

(5) O terminie otwarcia szkoły winien (na) założyciel (ka) zawiadomić władzę szkolną nie później niż na dwa tygodnie przed rozpoczęciem nauki”.

Art. 3: „(1) Orzeczenie stwierdzające wypełnienie warunków, wymaganych do założenia szkoły traci moc, jeżeli w ciągu roku od jego wydania szkoła nie zostanie otwarta lub jeśli władza szkolna orzeknie, iż właściciel (ka) przestał (a) czynić zadość jednemu z warunków, określonych w art. 2.

(2) Prawa, wynikające z uzyskania orzeczenia o którym mowa w art. 2 mogą być odstąpione osobie trzeciej tylko za zgodą władzy, która je wydała.

³² Artykuł 6 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych dotyczy wymogów stawianych dyrektorom i nauczycielom placówek.

³³ Zob. A. Mezglewski, *Szkolnictwo wyznaniowe w Polsce w latach 1944 – 1980. Studium historyczno - prawne*, Lublin 2004, s. 232.

³⁴ Tamże.

W dniu 10 września 1955 r. Ministerstwo Oświaty oficjalnie zwróciło się do Urzędu do Spraw Wyznań z „propozycją natychmiastowej likwidacji dzikiego internatu prowadzonego przez O. O. Salezjanów, jako działającego bez zgody władz szkolnych i uprawiającego szkodliwą działalność”³⁵. Do pisma dołączono odpis uchwały Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Rumi Janowie, przedstawione wyżej. Do natychmiastowej likwidacji jednak nie doszło. W dniu 17 listopada 1955 r. UdSW odesłał Wydziałowi do Spraw Wyznań PWRN w Gdańsku akta w sprawie bursy salezjanów z prośbą „o zbadanie, jak się obecnie przedstawia sytuacja zakładu i czy potrzebna jest interwencja naszego Urzędu?”³⁶ W dniu 22 grudnia 1955 r. tenże Wydział odpisał UdSW, że „nie jest w stanie dostarczyć dodatkowych materiałów dotyczących bursy (...) i prosi Urząd (...) o zajęcia stanowiska na podstawie złożonych materiałów”³⁷. Informowano jednocześnie, że „sytuacja w zakładzie nie uległa zmianie”. Ostatecznie w styczniu 1956 r. UdSW poinformował Ministerstwo Oświaty, „że kwestię likwidacji „dzikiego” internatu w Rumi Janowie będzie można rozwiązać podczas wakacji”³⁸.

Na tym kończy się dostępna autorowi dokumentacja dotycząca „likwidacji” bursy o. o. salezjanów. Kiedy ostatecznie została zlikwidowana? Zapewne przy okazji likwidacji pozostałych szkół salezjańskich w Rumi w połowie lat pięćdziesiątych XX w.³⁹ Sprawa wymaga pogłębionych kwerend w archiwach Towarzystwa Salezjańskiego. Niewątpliwie warto takowe przeprowadzić. Niemniej już sam wyżej przedstawiony proces przejmowania placówki jest niezwykle charakterystyczny. Powielany on był w większości przypadków zamykania placówek salezjańskich w Polsce. W pełni należy się zgodzić z ks. Jarosławem Wąsowiczem SDB, który tak o tym pisał: „Likwidując placówki szkolno-wychowawcze prowadzone przez salezjanów, władze zachowywały pozory prawa, w rzeczywistości wysuwały przeciwko nim zarzuty nieprawdziwe, używały wielu forteli prawnych, oczerniały i próbowały zdyskredytować je w oczach publicznych. Najczęstszymi zarzutami przeciw salezjanom był niski poziom nauczania, nieelojalność wobec

³⁵ Pismo Ministerstwa Oświaty do Urzędu do Spraw Wyznań z 10 września 1955 r. (SO 3-5280/55), AAN, UdSW, sygn. 21/149, k. 4.

³⁶ Pismo UdSW do WdSW PWRN w Gdańsku z 17 listopada 1955 r. (IV - 8/37/55), tamże, k. 13.

³⁷ Pismo WdSW PWRN w Gdańsku do UdSW z 22 grudnia 1955 r., poufne, nr nieczytelny, tamże, k. 14.

³⁸ Pismo UdSW do Ministerstwa Oświaty ze stycznia 1956 r. (SO - 3- 5280/55), brak daty dziennej, poufne, tamże, k. 15.

³⁹ J. Wąsowicz SDB, *Likwidacja salezjańskich zakładów wychowawczych*, <http://polska1918-89.pl/pdf/likwidacja-salezjanskich-zakladow-wychowawczych,5581.pdf>, dostęp 12 grudnia 2016 r.

władz, zacofanie w pracy wychowawczej, oskarżenia o stosowanie kar cielesnych wobec uczniów. W efekcie tych działań kościelne placówki szkolno - wychowawcze ulegały likwidacji lub przejmowało je państwo. Tak działo się w większości zakładów salezjańskich w latach 1948–1960”⁴⁰.

Depozycja i banicja o. Edwarda Kota OFM

W dniu 3 sierpnia 1960 r. o. Edward Kot OFM, gwardian klasztoru kapucyńskiego w Krośnie wystosował pismo do UdSW w sprawie orzeczonej wobec niego kary depozycji – otrzymał bowiem od władz świeckich nakaz opuszczenia stanowiska przełożonego wspólnoty klasztornej za „niestosowne zachowanie się (...) w stosunku do przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Krośnie ob. mgra Antoniego Bala”⁴¹. O. Kot kajał się z wielką pokorą: „(...) w zupełności uznaję mój błąd, przepraszam za zachowanie się moje, które było wynikiem zdenerwowania. (...) Dlatego też najuprzejmiej proszę jeśli nie o anulowanie decyzji, to o zawieszenie jej wykonania. Motywem mego zachowania (...) nie była nie chęć jakiegokolwiek obrazy lecz tylko nieopanowanie się wynikające ze zdenerwowania. Błąd swój uznałem i uznaję, i jestem gotów dać zadośćuczynienie w formie jaką Prezydium uzna za słuszną w stosunku do mojej winy. Niemniej jednak usunięcie mnie ze stanowiska gwardiana oraz nakaz opuszczenia województwa jest bardzo dla mnie ciężką karą, bo połączoną z utratą opinii przełożonego, a także rzucająca cień na cały nasz Zakon”⁴².

Na czym zatem polegała tak wielka wina o. Kota? Otóż – jak poinformował w swym piśmie do prowincjała kapucynów Jakub Ciastoń, kierownik Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Rzeszowie⁴³ – „W dniu 13 czerwca 1960 r. przewodniczący PPRN mgr Antoni Bal oświadczył o. Edwardowi Kotowi, przełożonemu tamtejszego klasztoru kapucynów⁴⁴, że Prezydium nie wyraża zgody na urządzenie procesji w dniu 23 czerwca br. z klasztoru na rynek w Krośnie⁴⁵. Odmowę swą mgr Bal uzasadnił bardzo rzeczowo, że w dzień powszedni (23. VI.) na trasie tej

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Pismo o. Edwarda Kota OFM do UdSW z 3 sierpnia 1960 r. (L. dz. 46/60), AAN, UdSW, sygn. 58/6, k. nieoznaczona.

⁴² Tamże.

⁴³ Pismo Prezydium WRN w Rzeszowie do prowincjała kapucynów w Krakowie z 28 czerwca 1960 r. (Wz-II-60/482/60), tamże, k. 482.

⁴⁴ Zob. odpis z odpisu pisma PPRN w Krośnie do proboszcza parafii rzymsko – katolickiej w Krośnie z 13 czerwca 1960 r., ściśle poufne (L.WSW. 19/15/60), tamże, k. nieoznaczona.

⁴⁵ Chodziło o procesję z okazji święta Bożego Ciała.

panuje ożywiony ruch kołowy i pieszy. Zorganizowanie w czasie dnia pracy wolno poruszającego się pochodu dużej liczby osób w różnym wieku spowodować by mogło zakłócenie i zagrożenie porządku i bezpieczeństwa publicznego na głównej arterii przebiegającej przez śródmieście Krosna”⁴⁶. I dalej: „Ojciec Edward Kot na tą odmowną decyzję bardzo się oburzył i oświadczył przewodniczącemu PPRN czy zdaje on sobie sprawę z takiego stanowiska⁴⁷ i czy słyszał o wypadkach w Nowej Hucie⁴⁸. O. Kot stwierdził również, że to jest walka z religią. Przewodniczący Prezydium mgr Bał oświadczył o. Kotowi, że Państwo nie ogranicza w niczym swobód kościoła a dowodem tego jest uliczna trasa procesji kościoła parafialnego (sic!), która odbędzie się jednak w dzień świąteczny, kiedy jest ograniczony ruch w mieście. O. Kot mimo tego oświadczenia był bardzo oburzony i uporczywie trwał przy swoim twierdzeniu zwalczania kościoła przez Państwo. Pogrożki i szantaż o. Kota pod adresem władzy państwowej są aktem wysoce szkodliwym dla Państwa i czynem godnym potępienia”⁴⁹. A zatem „PWRN stwierdza, że o. Kot dopuścił się szkodliwej działalności wobec Państwa Ludowego i dlatego (...) winien być usunięty ze stanowiska przełożonego klasztoru i przeniesiony do innego województwa”. Wobec zakonnika zamierzano zastosować przepis art. 7 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. 1957 nr 1, poz. 6) który jednak nie przewidywał staroświeckiej kary banicji⁵⁰. Przewidywał natomiast obowiązkowe konsultacje władz państwowych z kościelnymi. Omawiane pismo zawiera w sobie główne tezy ściśle poufnego pisma mgr Antoniego Bala z PPRN w Krośnie do Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Rzeszowie z 18 czerwca 1960 r.⁵¹

Wkrótce wysłano wymagane prawem pismo powiadamiające do przełożonego zakonnego o. Kota. W dniu 4 lipca 1960 r. o. Alojzy Wojnar OFM z prowincjałatu oo. kapucynów w Krakowie wyraził ubolewanie z powodu wypowiedzi

⁴⁶ Pismo Prezydium WRN w Rzeszowie do prowincjała kapucynów w Krakowie z 28 czerwca 1960 r. (Wz-II-60/482/60), AAN, UdSW, sygn. 58/6, k. 482.

⁴⁷ Zachowano oryginalną pisownię.

⁴⁸ 27 kwietnia 1960 r. w Nowej Hucie miały miejsce wystąpienia w obronie krzyża, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/202348,W-miescie-bez-Boga-staneli-w-obronie-krzyza>, dostęp 17 grudnia 2016 r.

⁴⁹ Pismo Prezydium WRN w Rzeszowie do prowincjała kapucynów w Krakowie z 28 czerwca 1960 r. (Wz-II-60/482/60), AAN, UdSW, sygn. 58/6, k. 483.

⁵⁰ Art. 7: „W razie szkodliwej dla Państwa działalności duchownego właściwy organ państwowy zwraca się do zwierzchniego organu kościelnego z podaniem motywów o wydanie stosownych zarządzeń, a w razie ich nieskuteczności o usunięcie duchownego z zajmowanego stanowiska kościelnego”.

⁵¹ Nr pisma: L. WSW. 19/15/60.

o. Kota i zapewnił, że „otrzyma (on) napomnienie i na najbliższej sesji definiitorialnej zostanie przeniesiony z tamtego terenu”⁵².

W dniu 13 sierpnia 1960 r. UdSW zwróciło się do Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Krośnie z prośbą o „zbadanie sprawy, jej wyczerpujące nasświetlenie oraz wnioski Wydziału względnie kolektywu wojewódzkiego” pismo „przebłagalne” o. Kota, o którym powyżej⁵³. Dnia 30 sierpnia 1960 r. rzeszowski WdSW przesłał do Warszawy materiały dotyczące sprawy, że PWRN w Rzeszowie wystąpi zdecydowanie o przeniesienie zakonnika na inny teren oraz o zdjęcie z funkcji przełożonego konwentu⁵⁴. Lecz wówczas: „(...) rozpoczęły się liczne interwencje w naszym Wydziale, by zmienić naszą decyzję. W sprawie o. Kota interweniował u nas ks. Roman Dubeński, katecheta z Krosna, ks. Józef Rożek – członek Koła Księży „Caritas” w Rzeszowie. Koło to wystosowało do nas pismo, by przynajmniej zawiesić naszą decyzję”⁵⁵. O to samo wnosił także prowincjał z Krakowa, jednak wszystkie podobne wnioski załatwiono odmownie. Bowiem „stoimy na stanowisku, że czyn o. Edwarda Kota jest godny potępienia i musi on ponieść zasłużoną karę”. Zatem - „wnioskujemy o podtrzymanie naszej decyzji”⁵⁶.

„Przebłagalne” pismo o. Kota z 3 sierpnia 1960 r., od którego zaczęliśmy naszą opowieść, potraktowane zostało przez UdSW jako odwołanie od decyzji Prezydium WRN w Rzeszowie w kwestii usunięcia ze stanowiska gwardiana oraz „banicji” z terenu województwa rzeszowskiego. Nie odwołując się do istoty problemu UdSW zakomunikował zainteresowanemu, że „wobec upływ 14-dniowego terminu odwołania przewidzianego w art. 83 rozporządzenia Prezydenta RP z dn. 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym⁵⁷ od chwili przekazania decyzji PWRN w Rzeszowie z dnia 28 czerwca 1960 r. (...) o. Prowincjałowi Zakonu Braci Mniejszych (...) na mocy art. 86 w/w rozporządzenia decyzja I instancji się uprawomocniła i jest ostateczną”⁵⁸.

Odpowiadając o. Kot stwierdził, że powyższe pismo UdSW z 30 września 1960 r. otrzymał dopiero 18 października tegoż roku. Dalej przedkłada: „Jedynym

⁵² Odpis pisma Prowincjalatu O. O. Kapucynów w Krakowie do Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Rzeszowie z 4 lipca 1960 r. (L. dz. 481/60), AAN, UdSW, sygn. 58/6, k. nieoznaczona.

⁵³ Pismo UdSW do WdSW PWRN w Rzeszowie z 13 sierpnia 1960 r., poufne (IV – 5/14/8/60), tamże, k. nieoznaczona.

⁵⁴ Pismo WdSW PWRN w Rzeszowie do UdSW z 30 sierpnia 1960 r. (Wz. – 6a/482/60), tamże, k. nieoznaczona.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Dz. U. 1928 nr 36, poz. 341.

⁵⁸ Pismo UdSW do o. Edwarda Kota z 30 września 1960 r., AAN, UdSW, sygn. 58/6, k. nieoznaczona.

uzasadnieniem zawartej w tym piśmie decyzji odmownej ze strony P. T. Urzędu (...) jest to, że upłynął 14-dniowy termin odwołania od decyzji PWRN w Rzeszowie. Proszę uprzejmie uwzględnić moje usprawiedliwienie:

- a) doręczone mi pismo PWRN w Rzeszowie nie podawało 14-dniowego terminu odwołania do Wyższej Instancji,
- b) w rozmowie ustnej w tej sprawie również nie oznaczono mi (...) terminu odwołania, choć o odwołaniu była mowa⁵⁹. W związku z tym o. Kot prosił o ponowne rozpatrzenie swej „sprawy i prośby z 3 sierpnia b. r. oraz o przychylne jej załatwienie”⁶⁰.

Jednakże wyjaśnienie UdSW pozbawiło go zapewne wszelkich złudzeń. Oto Jan Lech, wicedyrektor Urzędu, zakomunikował mu, że „decyzja PWRN w Rzeszowie z dnia 28 czerwca 1960 r. (...) była skierowana do o. prowincjała Zakonu Braci Mniejszych (...), któremu wyłącznie przysługiwało prawo odwołania. Wobec tego, że decyzja PWRN nie zawierała pouczenia o prawie wniesienia odwołania, przysługiwało o. prowincjałowi (...) prawo żądania objaśnienia co do trybu i terminu odwołania się. Żądanie takie, zgodnie z art. 77 ust. 2 rozporządzenia Prezydenta RP z dn. 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym⁶¹ (...) należało wnieść w ciągu dwóch tygodni od dnia doręczenia decyzji. Ponieważ o. prowincjał nie wystąpił z tego rodzaju żądaniem, decyzja pierwszej instancji się uprawomocniła”⁶².

W tej sprawie wiadomo było, że władze nie ugną się i w żadnym wypadku nie poczynią żadnych koncesji na rzecz o. Kota, który był dla nich potencjalnym „buntownikiem”. Być może zastawiono pułapkę na zakonników, którzy nie znając szczegółowo przepisów prawa administracyjnego, po prostu „przegapili” sprawę wniesienia odwołania. Jednak nawet uwzględnienie ich prawa do odwołania się od niekorzystnej decyzji w niczym nie zmieniłoby sytuacji „nieostrożnego” franciszkanina. Po prostu druga instancja podzieliłaby zdanie pierwszej instancji.

W całej sprawie zastanawia coś innego. O. Kot nie dopuścił się tak naprawdę żadnego przewinienia. Po prostu w rozmowie z przedstawicielem władzy zwrócił uwagę na tendencyjność orzeczeń tego ostatniego i jako ilustrację efektów

⁵⁹ Pismo o. Kota do UdSW z 19 października 1960 r. (L. dz. 57/60), tamże, k. nieoznaczona.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Art. 77 ust 2: „Jeśli władza w ogóle zaniedba objaśnić stronę o przysługującym jej prawie wniesienia odwołania lub skargi, strona może w ciągu dwóch tygodni od chwili ogłoszenia lub doręczenia jej decyzji zażądać od władzy, która orzeczenie wydała, wydania lub przesłania jej takiego objaśnienia. W tym wypadku termin dla wniesienia odwołania lub skargi liczy się od dnia otrzymania przez stronę objaśnienia”.

⁶² Pismo UdSW do o. Edwarda Kota z 27 października 1960 r. (IV – 5/M/8/60), tamże, k. nieoznaczona.

polityki „przeciągania struny” w stosunkach państwowo – kościelnych, przywołał przykład dramatycznych „wydarzeń nowohuckich” sprzed zaledwie kilkudziesięciu dni. Nie było żadnych obelg, buntu, niesubordynacji, godzenia w sojusze itd. Taka narracja oczywiście władzy podobać się nie mogła, lecz z punktu widzenia obowiązującego wówczas prawa nie była nawet wykroczeniem, a co dopiero przestępstwem. Jednak władze szybko określiły niewinne wystąpienie o. Kota jako „pogróżki i szantaż”, co także dał sobie wmówić sam zainteresowany i jego zakonnicy przełożeni, wykazujący w tej sprawie zadziwiająco miękkie i ugodowe, a rzecz można – wręcz pokorne i uległe stanowisko. Widząc tak słabego (wręcz zastraszonego) „przeciwnika”, władze nie widziały zapewne potrzeby mierzenia się z nim na argumenty merytoryczne i podejmowania jakiegokolwiek dyskusji, a ograniczyły się do czysto formalnego załatwienia sprawy, umiejętnie wykorzystując kruczki prawne.

Wygląda na to, że obie strony bały się tego samego – powtórzenia na Podkarpaciu wydarzeń z Nowej Huty. Franciszkanie obawiali się ponownego nakręcenia spirali represji władz partyjno – państwowych w stosunku do Kościoła i do nich samych, a władze z Krosna i Rzeszowa – kolejnego buntu dyskryminowanych wierzących Polaków, który mógłby być iskrą zapalającą podobne wystąpienia w innych rejonach kraju.

„Nielegalny” krzyż na Jasnej Górze

„W dniu 7 sierpnia br. (1961) Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Częstochowie zostało poinformowane o postawieniu nowego krzyża w rejonie Jasnej Góry. Na podstawie rozeznania przeprowadzonego przez pracowników PMRN ustalono, że krzyż został ustawiony w dniu 5 lipca br. na łące będącej własnością klasztoru paulinów przy ul. Klasztornej. Jest on wykonany bardzo masywnie z dębowego drewna, wysokość ok. 6 m, zakopany luźno, bez trwałego fundamentu. Ustawiony na środku łąki (...)”⁶³.

W celu wyjaśnienia tej sprawy do Prezydium PMRN w Częstochowie wezwano w dniu 8 sierpnia 1961 r. o. Hilarego Klimosza z klasztoru jasnogórskiego. Przybył on w zastępstwie podówczas nieobecnego przeora klasztoru jasnogórskiego. Oświadczył, że nic nie wie o sprawie postawienia krzyża i nie

---

⁶³ Odpis obszernej notatki będącej załącznikiem do pisma Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Katowicach do UdSW z 14 marca 1962 r. (Wz. 8/140/61), AAN, UdSW, sygn. 55/193, k. nieoznaczona.

może w tej sprawie udzielić jakichkolwiek wyjaśnień w tej materii. Uważał jednak osobiście, że „krzyż to mała rzecz i chyba ustawienie go nie wymaga zezwolenia władz państwowych, bo na polach stoi wiele krzyży”. Wyjaśniono mu jednak, iż „na terenie miast obowiązuje dekret o przestrzennym zagospodarowaniu kraju⁶⁴ i wszelkie zmiany w charakterze użytkowania terenu wymagają zezwolenia władz budowlanych⁶⁵. Wobec tego władze miejskie postanowiły usunąć postawiony bez zezwolenia krzyż. Wręczono więc zakonnikowi stosowne wydziału architektury i budownictwa PMRN, nakazujące usunięcie krzyża w ciągu 5 dni. Było to szczególnie pilne, gdyż „według niesprawdzonych wiadomości na łące tej (tam, gdzie stał krzyż), którą obecnie kosi się, ma być ustawionych wiele namiotów w których zamieszkają pielgrzymi z Warszawy⁶⁶. I to właśnie „dla nadania charakteru religijnego miejscu biwakowania ustawiono krzyż⁶⁷”.

W nakazanym terminie paulini krzyża nie usunęli. W związku z tym na 11 sierpnia 1961 r. wezwano do PMRN w Częstochowie przeora Jasnej Góry⁶⁸. Ten wręczył urzędnikom odwołanie od decyzji o usunięciu krzyża. Paulini wnosili o uchylene zarządzenia w całości „oraz o oddalenie terminu natychmiastowej wykonalności (...)”. Wniosek motywowali bezpodstawnością zarządzenia, „wyraźnie wskazując na bezprawne postępowanie władz państwowych⁶⁹. „Dodatkowo w rozmowie ustnej (!) Przeor przedstawił, że żaden przepis państwowy, zarówno w prawie budowlanym jak i w dekreście o przestrzennym zagospodarowaniu kraju nie wymienia krzyży lub figur, a tylko jest mowa o budynkach. Paulini stawiając wspomniany krzyż skorzystali z tych przepisów i dlatego dokonali tego bez uprzedniego zezwolenia władz państwowych. Intencją ustawienia krzyża była chęć dziękczynienia Bogu za wyjątkowo obfity urodzaj trawy na uprawianej łące. Ponadto żądanie usunięcia krzyża przez samych paulinów jest rzeczą bezsensowną, gdyż do ich zadań należy ustawianie krzyży,

⁶⁴ Chodzi tu o dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju (Dz. U. 1946 nr 16, poz. 109). Obowiązywał on do 13 sierpnia 1961 r., kiedy to weszła w życie ustawa z dnia 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym (Dz.U. z 1961, Nr 7, poz. 47).

⁶⁵ Odpis obszernej notatki będącej załącznikiem do pisma Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Katowicach do UdSW z 14 marca 1962 r. (Wz. 8/140/61), AAN, UdSW, sygn. 55/193, k. nieoznaczona.

⁶⁶ Pielgrzymka piesza warszawska na Jasną Górę wyruszyła w 1961 r. ze stolicy w dniu 6 sierpnia.

⁶⁷ Odpis obszernej notatki będącej załącznikiem do pisma Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Katowicach do UdSW z 14 marca 1962 r. (Wz. 8/140/61), AAN, UdSW, sygn. 55/193, k. nieoznaczona.

⁶⁸ Notatka w sprawie postawienia krzyża w Częstochowie z 11 sierpnia 1960 r., bez numeru, tamże.

⁶⁹ Tamże.

a nie ich usuwanie. Dlatego też nie wykonają oni otrzymanego zarządzenia. To ostatnie stwierdzenie zostało przez Przeora kilkakrotnie powtórzone⁷⁰.

Na takie *dictum* urzędnicy PMRN „podali mu do wiadomości, że władze państwowe skorzystają z przepisów prawnych i wspomniany krzyż zostanie usunięty w drodze przymusowego postępowania w administracji⁷¹. Grożono także odebraniem klasztornej łąki, na której krzyż postawiono oraz bliżej nieokreślonymi „konsekwencjami, jakie wynikną z tytułu przeprowadzania decyzji państwowych”. Jak napisano w notatce „po tym stwierdzeniu Przeor zdenerwował się i zakomunikował w formie ostrzeżenia, że o tym fakcie są poinformowani biskupi i Prymas, i mogą być poinformowane rzesze wiernych (...) którzy przybędą w dużej ilości (!) na tegoroczne obchody maryjne”. Przeor powiedział także „panowie mają władzę i mogą robić, co uważają ale muszą zdawać sobie sprawę (z) odpowiedzialności za konsekwencje, jakie mogą wyniknąć z takiego postępowania bezprawnego”. Oświadczono mu zatem, że odpowiedzialność za wszystkie ewentualne „awantury” spadnie na paulinów, gdyż – jak widać – „są zainteresowani w wywołaniu niepokojów”.

Ostatnia część notatki warta jest tego, aby zacytować ją *in extenso*: „Na zapytanie, czy zamierzają oni (paulini) obozować przybywającą pielgrzymkę warszawską na łączce wokół ustawionego krzyża, (przeor) oświadczył, że uczynią to dla uniknięcia zarzutów ze strony władz miejskich, że pielgrzymi niszczą parki, śpią na ławkach, na ulicach, u osób prywatnych. Nawiązując do odpowiedzialności za decyzje państwowe oświadczył wychodząc, że należy liczyć się z odpowiedzialnością wobec Boga, który jest sprawiedliwy⁷².”

Jak już wyżej wspomniano, w sprawie nakazu usunięcia krzyża paulini złożyli odwołanie od decyzji Prezydium PMRN w Częstochowie – Wydział Architektury i Budownictwa do Prezydium PWRN w Katowicach – Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego. Nosiło ono datę 8 sierpnia 1961 r. W aktach sprawy znajduje się jedynie decyzja z 30 sierpnia tegoż roku, utrzymująca w mocy zaskarżoną decyzję pierwszej instancji⁷³. Urząd katowicki tak właśnie postanowił na podstawie art. 120 kodeksu postępowania administracyjnego⁷⁴, art. 38 dekretu

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże.

⁷³ Pismo PWRN w Katowicach – Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego do przeora Klasztoru O.O. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie z dnia 30 sierpnia 1961 r. (A. B. IV-6/141661), AAN, UdSW, sygn. 55/193, k. nieoznaczona.

⁷⁴ Art. 120 § 1 Ustawy z dnia 14 czerwca 1960. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 1960, Nr 30, poz. 168): „Organ odwoławczy wydaje decyzję, w której:

1. utrzymuje w mocy zaskarżoną decyzję albo

z dnia 2 kwietnia 1960 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju⁷⁵ (Dz. U. 1946 nr 16, poz. 109) oraz okólnika UdSW nr 3 z dnia 27 marca 1957 r.⁷⁶ Uzasadnienie? „Postawiony bez zezwolenia władzy budowlanej krzyż powoduje zmianę charakteru użytkowania terenu, co jest sprzeczne z zatwierdzonym ogólnym planem zagospodarowania przestrzennego miasta Częstochowy”⁷⁷. Jedynym przepisem odnoszącym się do *meritum* sprawy z trzech wyżej przywołanych wydaje się być art. 38 dekretu o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju. Jednak jego interpretacja zastosowana przez częstochowskie władze budowlane wydaje się być nieco naciągana. Trudno bowiem zrozumieć, w jaki sposób drewniany krzyż nie posadowiony na żadnym betonowym, trwałym postumencie a jedynie wkopany w ziemię (a zatem w pełni demontowalny) ustawiony na terenie należącym do paulinów bezpośrednio pod murami klasztoru, miałby „powodować zmianę charakteru użytkowania terenu”. Krzyż nie był przecież budowlą, a najwyżej elementem tzw. „małej architektury”.

W dniu 12 listopada 1961 r. ojcowie paulini skierowali odwołanie do Władysława Gomułki, ówczesnego pierwszego sekretarza PZPR⁷⁸. Określali

2. uchyła zaskarżoną decyzję w całości lub w części i wydaje w tym zakresie nową decyzję.

§ 2 Organ odwoławczy może uchylić zaskarżoną decyzję w całości i przekazać sprawę do ponownego rozpatrzenia przez organ pierwszej instancji, gdy rozstrzygnięcie sprawy wymaga uprzedniego przeprowadzenia dowodów, których przeprowadzenie bezpośrednio przed organem odwoławczym byłoby zbyt uciążliwe lub połączone ze zbyt znacznymi kosztami”.

⁷⁵ Art. 38 Dekretu z dnia 2 kwietnia 1960 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju (Dz. U. z 1946, Nr 16, poz. 109): „Zabrania się zmiany przeznaczenia terenów, podejmowania, inwestycji, budowy, odbudowy, przebudowy, powiększania i zmiany przeznaczenia budynków lub innych urządzeń – niezgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego”.

⁷⁶ A. Dudek, *Problem budownictwa sakralnego w stosunkach państwa z Kościołem rzymskokatolickim w Polsce w latach 1957 – 1970*, „Dzieje Najnowsze” 27 (1995) 1, s. 31: „Wydany 27 marca 1957 r. przez Urząd do Spraw Wyznań (UdSW) „Okólnik nr 3” stanowił, że pozwolenia na budowę (obiektów sakralnych – AS) będą udzielane przez prezydium wojewódzkich rad narodowych na wniosek poszczególnych kurii. Silna presja wiernych, których delegacje nieustannie molestowały urzędników sprawiła, że od stycznia 1957 do maja 1958 r. władze wojewódzkie udzieliły 245 zezwoleń na budowę obiektów sakralnych, tj. ponad dwa razy więcej niż w całym okresie powojennym. Fakt ten zaniepokoił kierownictwo PZPR. W rezultacie w maju 1958 r. władzom województw przodujących w udzielaniu zezwoleń udzielono upomnienia, w czerwcu zaś wydano instrukcję o wstrzymaniu wydawania nowych, pozytywnych decyzji; mogły one zapadać tylko w wyjątkowych wypadkach, po wcześniejszej akceptacji UdSW”. Zob. także: Okólnik Urzędu do Spraw Wyznań (...) z 27 III 1957, (w:) P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski*, t. II, Londyn 1986, s. 162-164.

⁷⁷ Pismo PWRN w Katowicach – Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego do przeora Klasztoru O.O. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie z dnia 30 sierpnia 1961 r. (A. B. IV-6/141661), AAN, UdSW, sygn. 55/193, k. nieoznaczona.

⁷⁸ Pismo ojców paulinów z klasztoru na Jasnej Górze w Częstochowie do ob. Władysława Gomułki, I sekretarza PZPR z 12 listopada 1961 r. (L. dz. 256/B. 61), tamże, k. nieoznaczona.

w nim decyzję Wydziału Architektury i Budownictwa PMRN w Częstochowie z 8 sierpnia 1961 r. dotyczącą usunięcia krzyża postawionego „na własnych gruntach rolnych klasztoru” jako „sprzeczną tak z prawem budowlanym (wówczas obowiązującym), jak i z dekretem o planowanym zagospodarowaniu przestrzennym kraju”. Wskazywali, że „krzyż nie został postawiony na miejscu publicznym, nie jest budowlą w pojęciu prawa budowlanego, postawienie go nie zmieniło charakteru używanego terenu i nie może być (on) uważany za przeszkodę (do ewentualnego innego zagospodarowania tego terenu)”⁷⁹. Paulini także wskazywali, że wcześniejsze odwołanie do PWRN w Katowicach (10 sierpnia 1961 r.) nie zostało uwzględnione, zaś skarga do Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury w Warszawie (9 września 1961 r.) „do dziś nie została rozpatrzona z naruszeniem art. 167 § 1 § 1 kpa”⁸⁰. Zwracano się zatem do „ob. pierwszego sekretarza” z prośbą o interwencję, a szczególnie o spowodowanie:

1. rozparzenia skargi wniesionej do Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury w Warszawie;
2. „uwzględnienie sytuacji prawnej, a nie opieranie się na samowoli, bezprawiu i dyktacie z góry;
3. polecenie natychmiastowego wstrzymania wszelkich kroków i środków egzekucyjnych, a w szczególności wszelkich środków nacisku, przymusu i gróźb mających wpłynąć moralnie na wykonanie bezpodstawnych, nie opartych na prawie zarządzeń wkraczających w sferę swobodnej wolności religijnej”⁸¹.

Paulini, oczekując od Gomułki „spiesznej i skutecznej interwencji celem niedopuszczenia do naruszeń praworządności” powoływali się na art. 4 pkt 3 Konstytucji PRL⁸². Wskazywali także, że potępienie metod stalinowskich, stosowanych w przeszłości, spowoduje przywrócenie „koniecznego zaufania do organów władzy państwowej”⁸³.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Art. 167 § 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 1960, Nr 30, poz. 168): „Organ, któremu została przekazana skarga do załatwienia, powinien ją załatwić w ciągu dwóch miesięcy”.

⁸¹ Pismo ojców paulinów z klasztoru na Jasnej Górze w Częstochowie do ob. Władysława Gomułki, I sekretarza PZPR z 12 listopada 1961 r. (L. dz. 256/B. 61), AAN, UdSW, sygn. 55/193, k. nieoznaczona.

⁸² Art. 4 pkt 3 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. z 1952, Nr 33, poz. 232): „Wszystkie organy władzy i administracji państwowej działają na podstawie przepisów prawa”.

⁸³ Tamże.

Odwołanie powyższe trafiło do UdSW celem zaopiniowania. Urząd w dniu 5 marca 1962 r. przesłał je do Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Katowicach⁸⁴, z prośbą o zbadanie sprawy, jej wyczerpujące naświetlenie oraz wnioski Wydziału względnie kolektynu wojewódzkiego”. Instancja wojewódzka przesłała UdSW dwie omówione wyżej notatki oraz Pismo PWRN w Katowicach – Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego do przeora Klasztoru O.O. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie z dnia 30 sierpnia 1961 r., utrzymujące w mocy decyzję o usunięciu krzyża⁸⁵.

Jak ostatecznie zakończyła się ta mało znana sprawa, w tej chwili nie wiem. Odpowiedzi poszukać należy zapewne w archiwum jasnogórskim. Możliwe było – moim zdaniem - zarówno „wyciszenie” sprawy przez wyższe władze partyjno - państwowe oraz ukrócenie konfrontacyjnych działań PMRN w Częstochowie, jak i zdemontowanie krzyża przez paulinów i wyeksponowanie go w obrębie murów klasztornych. Eskalacja konfliktu i jego nagłośnienie nie służyły żadnej ze stron. W całej sprawie uderza bawienie się prawem przez PMRN w Częstochowie. Nawet nie naciąganie prawa – po prostu zabawa. Obserwując działania tego urzędu w badanej sprawie odnieść można wrażenie, że nie liczyły się dla niego realia społeczne, ani litera prawa, ani tym bardziej jego duch. Istotny był polityczny cel, który w danej chwili jawi się jako ważny. Dowolny zatem ideologiczny pomysł ubrać można w pseudoprawną formę niczym się w zasadzie nie ograniczając. Cóż z tego, że drewniany krzyż nigdzie w prawie nie jest określany jako „budowla”? Nic! My będziemy twierdzić wbrew oczywistości, że jest budowlą i nikt nic złego nam nie uczyni z tej przyczyny. Co więcej, najważniejsze urzędy, osobistości i gremia prawnicze w państwie przyznają nam rację! Czyż nie buduje to wspaniałego poczucia wszechmocy?

Zakończenie

Co łączy cztery opisane powyżej sprawy? Niewątpliwie „czas akcji” – druga połowa lat pięćdziesiątych XX wieku (jednak przed chwilową „odwilżą” w 1956 r.) i początek lat sześćdziesiątych tegoż wieku. Czyli schyłek ery stalinizmu, kiedy nacisk reżimu zdawał się z lekka maleć, jednak Kościół pozostawał w głębokiej defensywie oraz okres po zakończeniu krótkotrwałej normalizacji stosunków

⁸⁴ Pismo UdSW do Wydziału do Spraw Wyznań PWRN w Katowicach z dnia 5 marca 1962 r. (IV-41/M/1/62), pilne, tamże.

⁸⁵ Pismo WdSW PWRN w Katowicach do UdSW z dnia 14 marca 1962 r. (Wz. 8/140/61), tamże.

państwowo - kościelnych w latach 1956 – 1958⁸⁶. Począwszy od roku 1958 konflikt narastał znowu, a partia komunistyczna przeszła do ofensywy, chcąc nadrobić „stracony” czas i odbudować nadwątlony prestiż. W naszych krótkich opowieściach widać to bardzo. Urzędnicy przemawiają z pozycji siły, w swych działaniach nie czują się praktycznie zupełnie ograniczeni obowiązującym prawem, są aroganccy, pewni swej przewagi i bezkarności.

Jak już wspomniano we wstępie, opisano tu sprawy zwykłych ludzi, obecnie raczej już dawno zapomniane, pojedyncze potyczki z „pierwszej linii frontu”. Nie zawsze znamy ich zakończenie, jednak możemy się tego domyśleć, gdyż analiza akt buduje pewną narrację, spójną i logiczną, zmierzającą w jasno określonym kierunku.

Obraz udręczonego, upokorzonego społeczeństwa, wyłaniający się z tych krótkich analiz przeraża, ale niesie z sobą także naukę o wymiarze uniwersalnym. Wskazuje bowiem, jak życie ludzkie może zostać skażone poprzez ateistyczną utopię torującą sobie drogę zdehumanizowanym, skrajnie zideologizowanym prawem.

Bibliografia

- Ajnenkiel A., *Konstytucje polskie 1791 – 1997*, Warszawa 2001.
- Czochara A., *Stosunki państwowo – kościelne. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1993.
- Dudek A., *Problem budownictwa sakralnego w stosunkach państwa z Kościołem rzymskokatolickim w Polsce w latach 1957 – 1970*, „Dzieje Najnowsze” 27 (1995) 1.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989)*, Kraków 2006.
- Kładczyński P., *Prawo jako narzędzie represji w Polsce Ludowej (1944 – 1956)*, Warszawa 2004.
- Mezglewski A., *Szkolnictwo wyznaniowe w Polsce w latach 1944 – 1980. Studium historyczno - prawne*, Lublin 2004.
- Miształ H., Mezglewski A., *Zakres kompetencji, styl działania i cele Urzędu do Spraw Wyznań*, [w:] A. Mezglewski, P. Stanisz, M. Ordon (red.), *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26 – 28 października 2004)*, Lublin 2005.
- Musiał F., „Sprawiedliwość” w służbie reżimu. Instrumentalizacja sądów i prawa w Polsce „ludowej”, <http://www.omp.org.pl/stareomp/indexe2oe.php?module=subject-s&func=viewpage&pageid=361>, dostęp 13 stycznia 2017 r.

⁸⁶ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989)*, Kraków 2006, s. 101 – 137.

Stanisz P., *Rola przepisów regulujących ubezpieczenie społeczne duchownych w realizacji polityki wyznaniowej państwa w latach 1945 – 1989*, [w:] A. Mezgłowski, P. Stanisz, M. Ordon (red.), *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26 – 28 października 2004)*, Lublin 2005.

Wąsowicz J. SDB, *Likwidacja salezjańskich zakładów wychowawczych*, <http://polska1918-89.pl/pdf/likwidacja-salezjanskich-zakladow-wychowawczych,5581.pdf>, dostęp 12 grudnia 2016 r.

Streszczenie

W tekście pt. „Gdy bezprawie było prawem. Kilka przykładów dyskryminacji ludzi wierzących w Polsce Ludowej” omówiono prześladowanie dzieci szkolnych w Sadlinkach za korzystanie z dnia ustawowo wolnego od pracy, zwalczanie przez władze oświatowe „nielegalnej bursy” w Rumi, depozycję i ukaranie banicją o. Kota, gwardiana klasztoru franciszkańców w Krośnie oraz sprawę „nielegalnego” krzyża na Jasnej Górze. Wszystkie te sprawy ilustrują walkę komunistycznego ateistycznego reżimu w Polsce Ludowej z ludźmi wierzącymi.

SŁOWA KLUCZOWE: PRL, bezprawie, komunizm.

Summary

In the paper under title: When lawlessness became law, a few examples of the discrimination of the people believing in the Polish People's Republic were discussed, also the persecution of the school children in Sadlinki for the use of the statutory day free of work, fighting by the education authorities of “illegal hostel” in Rumia, deposit and punishment with banishment of father Kot, the guardian of the Franciscan cloister in Krosno and the case of “illegal” cross on Jasna Góra. All the cases show the fight of the communist atheist regime in the Polish People's Republic with the people who believe.

KEY WORDS: PRL, lawlessness, communism

Nota o autorze

Dr hab. Andrzej Szymański, profesor Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, kierownik Katedry Historii Państwa i Prawa oraz Doktryn Polityczno – Prawnych, kanonista, historyk prawa.